

НАЦІОНАЛЬНА І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 378.1:330.12

JEL Classification: I 20; Q 56

DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.03.007>

Олена ГАРАЩУК,

доктор економічних наук, професор,
начальник відділу комунікацій та міжнародного співробітництва
Державної служби якості освіти України,
вул. Ісаакяна, 18, м. Київ, 01135, Україна,
e-mail: mon7@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-5572-5357

Віра КУЦЕНКО,

доктор економічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник
відділу природно-техногенної та екологічної безпеки
Державної установи «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку Національної академії наук України»
бульв. Тараса Шевченка, 60, м. Київ, 01032,
e-mail: kutsenkovira@gmail.com
ORCID ID: 000-0003-3102-0744

ІМПЕРАТИВ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ОСВІТНЬОЇ МОДЕЛІ СУСПІЛЬСТВА З ПОЗИЦІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Гаращук О., Куценко В. Імператив формування еколого-освітньої моделі суспільства з позицій сталого розвитку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. Вип. 3. С. 7–19. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.03.007>

Garashchuk O., Kutsenko V. Imperativ formuvannia ekoloho-osvitnoi modeli suspilstva z pozytsii staloho rozvytku [Imperative of formation of ecological and educational model

---

© Олена Гаращук, Віра Куценко, 2020.

of society from the position of sustainable development] *The Herald of Ternopil National Economic University*. 2020. Vol. 3. P. 7–19. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.03.007>

Анотація

Вступ. Характерною ознакою сьогодення є збільшення соціально-економічних та екологічних проблем. Їх потрібно вирішувати в рамках концепції сталого розвитку, що має забезпечувати такий розвиток суспільства, який не лише не порушував би екологічного балансу, а створив би умови для досягнення соціальної безпеки. Цьому сприяє формування еколого-освітньої моделі суспільного розвитку, що передбачає пріоритетність екологічної освіти. Безпосередньо основою еколого-освітньої моделі мають бути програми соціокультурного розвитку особистості в циклі екологічних дисциплін.

Метою статті є пошук механізмів прискорення формування еколого-освітньої моделі суспільного розвитку як важливого чинника досягнення соціальної безпеки та сталого розвитку загалом.

Результати. У дослідженні розглянуто важливість забезпечення екологічної освіти, розкрито її сутність, а також зазначено, що екологічна освіта є чинником забезпечення екологічної безпеки. Водночас зазначено, що незважаючи на інтенсивну розробку теорії, що присвяченна еколого-освітній проблематиці, посилення уваги до практики екологічної освіти та виховання, констатується тривожний стан екологічної культури, перш за все нового покоління. Це свідчить про низьку ефективність системи екологічної освіти. Відповідно є необхідність впровадження в освітню практику єдиної концепції, яка б визначала соціально-економічні орієнтири майбутнього фахівця та передбачала наявність критеріїв якості його екологічної підготовки, що дасть змогу визначати його готовність до успішного вирішення екологічних завдань. Нині важливо забезпечити необхідність суміщення потреб економічного розвитку та реальних можливостей системи екологічної освіти, адже особливості соціально-економічної та екологічної ситуації є такими, що кількість та інтенсивність факторів ризику все ще зростають. Україна в цих умовах робить перші кроки в європейський екологічний освітній простір, що потребує більш глибокого дослідження траєкторії розвитку екологічної освіти країн-партнерів та проблем, з якими вони стикнулися на шляху реформування національної екологічної освіти, а також виявлення власних можливостей успішного вирішення потреб, які виникають. У зв'язку з цим сформульовано завдання екологічної освіти та розглянуто відповідні характеристики еколого-освітньої моделі. Водночас головним стратегічним завданням суспільно-економічного розвитку має бути гарантування поступального розвитку України, її конкурентоздатності; забезпечення прав і свобод людини, подальше зміцнення міжнародних позицій та забезпечення сталого розвитку країни, її екологічної безпеки.

Перспективи. Екологічна освіта має бути зорієнтована на забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. Визначна роль відводиться вищій освіті, зокрема формуванню екологічної компетентності, тобто здатності застосовувати екологічні знання, вміння для успішної діяльності. Це обумовлює бачення подальших шляхів наукового забезпечення формування еколого-освітньої моделі суспільства.

Ключові слова: екологія, екологічна безпека, сталий розвиток, стратегія, освітня сфера.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 13.

Abstract

Olena GARASHCHUK, Vira KUTSENKO

IMPERATIVE OF FORMATION OF ECOLOGICAL AND EDUCATIONAL MODEL OF SOCIETY FROM THE POSITION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Introduction. *A characteristic feature of modernity is the growing socio-economic and environmental problems. The solution of these problems should be carried out within the framework of the concept of sustainable development, which should ensure the development of society not only not upsetting the ecological balance, but also creating conditions for achieving social safety. This is facilitated by the formation of an environmental-educational model of social development, which provides for the priority of environmental education. The programs of socio-cultural development of the individual in the cycle of environmental disciplines should become the direct basis of the ecological-educational model.*

Purpose of the research is to search for mechanisms to accelerate the formation of an environmental-educational model of social development as an important factor in achieving social security and sustainable development in general.

Results. *The article discusses the importance of ensuring environmental education, reveals its essence, and also notes that environmental education is a factor in ensuring environmental safety. Along with this, it was noted that, despite the intensive development of a theory devoted to environmental and educational issues, as well as increased attention to the practice of environmental education and upbringing, the state of ecological culture, especially among the younger generation, is alarming. This indicates a low efficiency of the environmental education system as a whole. Accordingly, there is a need to introduce a unified concept into educational practice that defines the socio-economic guidelines of a future specialist and provides for the availability of quality criteria for the environmental training that he receives, which will determine his willingness to successfully solve environmental problems. Today it is important to ensure the need to combine the needs of economic development with the real capabilities of the environmental education system, because the features of the socio-economic and environmental situation are such that the number and intensity of risk factors continue to increase. Under these conditions, Ukraine is taking its first steps into the European environmental educational space, which requires a deeper study of the development path of the environmental education of the partner countries and the problems they encountered in reforming the national environmental education, as well as identifying their own opportunities for successfully resolving emerging needs. In this regard, the tasks facing environmental education are formulated and the relevant characteristics of the environmental-educational model are considered. It is noted that the main tasks of socio-economic development should be to ensure the progressive development of Ukraine, its competitiveness; ensuring human rights and freedoms, further strengthening international positions and ensuring the sustainable development of the country, its environmental safety.*

Prospects. *Environmental education should be focused on ensuring sustainable socio-economic development. An important role is given to higher education, namely, in the formation of environmental competence, that is, the ability of a specialist to apply environmental knowledge and skills for his successful work. This conditions the vision of further ways of scientific support for the formation of the ecological and educational model of society.*

Keywords: *ecology, ecological safety, sustainable development, strategy, educational sphere.*

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 13.

*«Лише освічене, інтелектуальне суспільство
здатне вступити в епоху ноосфери, зможе
реалізувати коеволюції природи і суспільства.»
академік М. Мойсєєв*

Постановка проблеми та її актуальність. Останнім часом в Україні, як і в багатьох країнах світу, склалась непроста екологічна ситуація, пов'язана із забрудненням довкілля, вичерпанням природних ресурсів, деградацією екосистем, збіднінням біорізноманіття, хижацьким знищенням лісів, руйнуванням систем ландшафтів, впливом глобальних кліматичних змін. Зростання використання природних ресурсів поглиблює забруднення довкілля. Все це орієнтує державну політику на вирішення проблеми щодо забезпечення сталого екологічного розвитку. Водночас важливо уникнути розбіжностей у цілях щодо соціально-економічного зростання, природокористування та забезпечення цілісності екосистем.

Сталий розвиток (sustainable development) є запорукою вирішення соціально-економічних та екологічних проблем суспільства. У системі «людина – природа» він має забезпечувати такий розвиток суспільства, який не лише не порушував би екологічного балансу, а й створив би умови для досягнення соціальної безпеки.

Як показує практика, цьому сприяє реалізація в країні еколого-освітньої моделі суспільного розвитку. Пріоритетність екологічної освіти у процесі вирішення проблем, пов'язаних із вирішенням завдань сталого розвитку, неодноразово підкреслювалась у багатьох документах, у тому числі в Концепції екологічної освіти для країн СНД (Тбілісі, 1998 р.). Екологічна освіта – це складова освітньої сфери. Її наявність надає освітній сфері системності та сталості для вирішення екологічних проблем. Основою еколого-освітньої моделі мають бути програми соціокультурного розвитку особистості в циклі екологічних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані із формуванням і розвитком еколого-освітньої моделі суспільства, досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, зокрема Т. Абрамов, М. Андріїв, Д. Барановська, В. Воробйова, Ж. Гросман, Г. Дейлі, О. Денисов, М. Долішній, О. Єгорова, М. Згуровський, А. Ключер, В. Кремень, Н. Кушнір, Д. Медоуз, Н. Реймерс, М. Палічева, Б. Тейлор, К. Ушинський, Н. Христофорова, Т. Янковець. До речі, привертає увагу твердження К. Ушинського про те, що день, проведений серед природи, вартий багато тижнів, проведених за партою [1].

Проблеми, які ще не досліджені. Кількість публікацій на зазначену проблематику активно зростає останнім часом. Проте багато проблем все ще не вирішені, а на запитання, що виникають у зв'язку із цим, немає вичерпних відповідей.

Мета дослідження. Метою нашого дослідження є пошук механізмів прискорення формування еколого-освітньої моделі суспільного розвитку як важливого чинника досягнення соціальної безпеки та сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Усвідомлення тісного зв'язку між діяльністю людини і станом навколишнього природного середовища обумовлює необхідність виділення у загальній системі освіти однієї із її складових, а саме: екологічну освіту, яку ми розглядаємо як рух від незнання до екологічних знань, від невміння до майстерності, від неосвіченості до екологічної культури. Екологічна освіта – це процес, спрямований на забезпечення якісних змін особистості, це результат, що фіксує рівень присвоєння особистісних цінностей, які реалізує освітній процес.

До речі, поняття «екологічна освіта» було введено на конференції, яку організував Міжнародний Союз охорони природи в 1978 р., згідно з чим екологічну освіту передбачалось розуміти як цілеспрямований, комплексний процес навчання та виховання громадян з метою формування в них:

- екологічної культури;
- вміння взаємодіяти в системі «людина – суспільство – природа»;
- ціннісних орієнтирів і норм поведінки (тобто соціального досвіду) в галузі культурного природокористування та охорони навколишнього середовища;
- потреби засвоєння систематичних знань, умінь і навичок щодо впливу на довкілля, а також можливих наслідків цього впливу [2, 3].

Водночас екологічна освіта сприймається як фактор, що забезпечує екологічну безпеку. Натепер остання не є ефективною, що виявляється в низькому рівні природоохоронної активності населення, в зниженні рівня ціннісного ставлення до природи. Тобто, незважаючи на інтенсивну розробку теорії еколого-освітньої проблематики, посилення уваги до практики екологічної освіти та виховання, багато фахівців констатують тривожний стан екологічної культури, перш за все нового покоління, низьку ефективність системи екологічної освіти загалом.

Для подолання цих проблем, як свідчить практика, у процесі здійснення екологічної освіти потрібно дотримуватися таких принципів:

- забезпечення внутрішньої єдності та цілісності;
- досягнення взаємної урівноваженості, пропорційності та гармонії елементів змісту екологічної освіти;
- забезпечення основи, що сприяє досягненню поставленої цілі, цілісності та послідовності в здійсненні екологічного навчання та виховання.

Все це потребує наявності єдиної концепції, яка б визначала соціально-економічні орієнтири майбутнього фахівця та передбачала упровадження критеріїв якості його екологічної підготовки, що дасть змогу визначати його готовність до успішного вирішення екологічних завдань.

У зарубіжній практиці виокремлюють п'ять напрямів екологічної освіти:

- глибинна екологія, відповідно до якої стверджується, що людина – це невід'ємна частина всього живого, а тому вона не більше цінна, ніж усі інші види життя;

– біологія збереження, що виникла в середовищі біологів, які спостерігають швидке вимирання видів і результати інтенсивної антропогенної діяльності;

– екофемінізм – згідно з яким життєві вияви Землі уподібнюються до процесів, які відбуваються в організмі жінки; відповідно – Земля і жінка є продовжувачами людського роду;

– біорегіоналізм, який передбачає усвідомлення того, що екологічна освіта концентрується на безпосередньому природному й культурному оточенні, на багатстві й обмеженості кожного конкретного місця;

– соціально-критичний аналіз, який розкриває важливе об'єктивне упущення у світогляді людей, більшість із яких сприймає соціально-економічну ситуацію такою, що не створює екологічні проблеми.

Реалізація завдання підвищення рівня екологічної освіти робить значний внесок у розвиток продуктивних сил людства, у забезпечення сталого розвитку. Директор Міжнародного інституту планування освіти при ЮНЕСКО Жак Аллак вважає, що освіта відіграє важливу роль у поліпшенні взаємовідносин між людиною і природним середовищем. Тому екологічна освіта не має займатись лише екологією, оскільки і на національному, і на міжнародному рівні очевидно, що жодне життєздатне рішення екологічних проблем не може бути реалізоване без змін в усіх секторах і на всіх рівнях загальної освіти [4, с. 21].

Водночас встановлено, що освіта сприяє вирішенню екологічних проблем через виховання людини, через формування її екологічного світогляду, який полягає в усвідомленні того, що людство існує на Землі не заради самого себе, а для виконання ним певної біосферної функції. І, як показує практика, чим більш освічена людина, тим вона більш схильна до дій щодо забезпечення екологічної безпеки [5].

Наразі важливо забезпечити необхідність суміщення нагальних потреб розвитку економіки та реальні можливості системи екологічної освіти. Особливості соціально-економічної та екологічної ситуації є такими, що кількість та інтенсивність факторів ризику все ще зростають.

Україна в цих умовах робить перші кроки в європейській екологічній освітній простір, що потребує більш глибокого дослідження траєкторії розвитку екологічної освіти країн-партнерів та проблем, з якими вони стикнулися на шляху реформування національної екологічної освіти, а також виявлення власних можливостей успішного вирішення реальних потреб.

У цьому контексті екологічна освіта у процесі підготовки майбутніх фахівців має бути спрямована на вирішення таких завдань:

формування

– активної суб'єктної позиції як особистісного ядра професійної компетентності фахівця з екологічних проблем;

– діяльних установок щодо природного середовища, виховання високої соціальної активності, здатності знаходити та приймати самостійні рішення в нестандартних ситуаціях;

– соціальної відповідальності за екологічні результати своєї діяльності;

– орієнтації на захист і поліпшення стану довкілля, щоб повсякденна діяльність не суперечила нормам, які забезпечують його належний стан, щоб фахівці виявляли ініціативу в діяльності щодо охорони навколишнього середовища;

сприяння:

– трансформації екологічних цінностей в контексті раціонально обґрунтованих дій та вмілому орієнтуванню в обстановці, збереженню гуманістичних ідеалів і цінностей;

– екологічній освіченості, що дає змогу майбутньому фахівцю ефективно використовувати екологічну інформацію;

– виробленню оптимістичного погляду на проблему природоохоронної діяльності, оскільки індивідуальне безсилля перед глобальними потребами може зумовити апатію;

– включенню сучасних освітніх інноваційних технологій в систему підготовки кадрів, що дає змогу підвищити її якість;;

– забезпеченню співробітництва із зарубіжними партнерами щодо підготовки фахівців у сфері екології тощо [5].

Фахові спеціалісти стверджують, що є кореляція між якістю освіти, станом довкілля та рівнем життя. Тому екологічній освіченості населення натепер надається велика увага практично в усіх закладах освіти. Це відбувається шляхом:

– екологізації навчально-виховного процесу на основі включення питань екологічної підготовки в тематику занять з інших дисциплін;

– організації екологічної підготовки фахівців на основі реалізації системи методичних принципів, що забезпечують: умотивованість; проблемність; науковість; професійну спрямованість; наочність; активність у навчанні при забезпеченості доступності та самостійності в їхній екологічній підготовці;

– використання новітніх інформаційних технологій у навчально-пізнавальній діяльності як засобів пізнання об'єктів і процесів у сфері взаємодії різних виробничих структур із навколишнім середовищем.

Щоб відповідати нагальним викликам сьогодення, еколого-освітня модель має бути спрямована на:

– забезпечення доступу до екологічної освіти;

– використання екологічних та освітніх інформаційних систем;

– формування здорового способу життя;

– організацію взаємовигідних відносин між освітою та екологією;

– забезпечення якісної еколого-освітньої допомоги, підтримку належної якості, управління ризиками, відповідність діяльності чинному законодавству;

– формування спільної місії та бачення, ефективної комунікації, окреслення завдань відповідно до професійних вмій і навичок, формування додаткових можливостей для населення.

У контексті необхідності забезпечення адекватності сучасним запитам важливо зазначити, що в Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (ст. 4) серед пріоритетних напрямів також вказано ті, кінцевою метою яких є медичне обслуговування й лікування та охорона навколишнього природного середовища [6].

Нові умови, пов'язані з глобалізацією, пандемією коронавірусного захворювання тощо, потребують нових підходів до формування еколого-освітньої моделі суспільного розвитку, зокрема щодо застосування нових інформаційних технологій, які відрізняються від традиційних можливістю швидкого змінювання інформаційної бази. Практика свідчить, що ефективність екологічної освіти підвищується в умовах комбінованого застосування нових інформаційних технологій із традиційними, зокрема візуальними та аудіовізуальними формами, створенням необхідних умов для активного впровадження інновацій в усіх сферах діяльності, пов'язаних із наданням соціо-еколого-економічних послуг щодо забезпечення сталого розвитку. Інтеграція технологій і засобів їхньої реалізації (аудіоцентрів, діапроекторів, відеоманітофонів, комп'ютерів, мультимедіапроекторів тощо) дає змогу поєднувати два види електронного навчання: інтерактивного та рецептивного, успішно реалізувати завдання, що визначені у Стратегії національної безпеки України. В зазначеному документі виокремлено загрози екологічній безпеці та визначено пріоритетні цілі й завдання забезпечення екологічної безпеки [7].

Головним стратегічним завданням суспільно-економічного розвитку має бути гарантування поступального розвитку України, її конкурентоздатності; забезпечення прав і свобод людини, зміцнення міжнародних позицій та забезпечення сталого розвитку країни, її екологічної безпеки.

Досягнення вказаного можливо за таких умов:

- реалізації державної політики щодо екологічної безпеки, розбудови демократичної, конкурентоспроможної держави;
- формування інноваційної соціо-еколого орієнтованої ринкової економіки;
- забезпечення інноваційно-екологічної безпеки, зміцнення науково-технічного потенціалу, екологічних й технічно безпечних умов життєдіяльності суспільства [8, 9, 10];
- досягнення ефективної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, здатних успішно вирішувати соціо-екологічні проблеми з позицій сталого розвитку [11].

Надзвичайно важливим є забезпечення якості екологічної освіти, що обумовлюється впливом взаємозв'язку освіти та культури й визначається:

- якістю змісту екологічної освіти (якість освіченості особистості);
- якістю освітніх технологій (методів і форм навчання та виховання);
- якістю освітніх результатів.

Тобто якість екологічної освіти – це багатокомпонентна система, що характеризує зміст екологічної освіти, а також передбачає наявність таких компонентів:

- знання особистості (когнітивний компонент);
- уміння та навички (операційний компонент);
- досвід творчої діяльності (креативний компонент);
- особистісні властивості, ціннісні характеристики (мотиваційно-орієнтаційний компонент).

Формування останніх досягнуто в результаті наявності в закладі освіти відповідно підготовлених кадрів (учителів, викладачів), для яких притаманна наявність системи:

- знань та інтересів особистості, що формують кругозір та ерудицію кожного з них;

- переконань, що формує світоглядний рівень культури особистості педагога;
- вмінь і розвинутих на цій основі здібностей, що забезпечують практичну діяльність;
- індивідуальних норм поведінки та засвоєних методів діяльності, що становлять рівень реалізації соціальної поведінки особистості;
- соціальних почуттів, які формують емоційну культуру вчителя, викладача;
- потреб щодо аналізу, самоаналізу та самовдосконалення [12].

Всі ці характеристики викладача, вчителя впливають на подальше вдосконалення екологічної освіти, яке має бути спрямоване на:

- розширення уявлень про освітнє екологічне середовище та освітній екологічний простір;
- забезпечення переходу від орієнтації учнів, студентів на отримання готових екологічних знань до розвитку самостійної пізнавальної активності в сфері екології;
- поліпшення якості освіти завдяки тісній співпраці середньої загальноосвітньої і вищої школи на основі узгодження державних можливостей і державних, і соціальних замовлень.

Цей процес має здійснюватися на різних ієрархічних рівнях, зокрема на:

- інституціональному, відповідно до якого важливо забезпечити розробку освітніх екологічних програм із метапредметним змістом;
- педагогічному, який передбачає доцільність використання інноваційно-освітніх технологій забезпечення розвитку компетенцій у старшокласників і студентів;
- особистісному, коли варто визначити особливі результати в сфері екологічної освіти, у т. ч. не лише знання, а й основні способи дій, які необхідні для продуктивної діяльності щодо предметів і явищ діяльності, компетенцій, за розвитком яких у старшокласників і студентів можна судити про їхню компетентність.

Не менш важливим у забезпеченні високої якості екологічної освіти є ефективне управління цим процесом. Управління якістю, на думку В. Белобрагіна, – це цілеспрямований, скоординований процес впливу на предмети та засоби праці, на колектив і окремих працівників, які забезпечують досягнення його вищої суспільної якості та стійкості [13, с. 92].

Як показує світовий досвід, особливо ефективним є цільове управління, для якого характерні:

- вірогідність орієнтації управління на вимоги завтрашнього дня;
- економічність, оскільки відсікається все, що не працює на результат;
- орієнтація на конкретну ціль, оскільки найменші недоліки в її реалізації сприймаються як проблеми і весь матеріал аналізу набуває проблемно-орієнтованого характеру;
- спрощеність контролю, адже є його чітко задані параметри.

Важливим чинником удосконалення екологічної освіти відповідно до реальних потреб, зокрема щодо її якості, є її модернізація, що передбачає:

- оновлення змісту, форм і методів екологічного навчання;
- створення нових умов, спрямованих на вивчення та збереження екологічної безпеки;
- формування екологічного світогляду в учнів, студентів, слухачів;
- забезпечення гармонійного розвитку екологічно свідомої особистості.

Модернізація зазначеної ланки освіти передбачає необхідність:

- розробки стратегії екологічної освіти та механізмів її реалізації;
- формування еколого-освітнього простору;
- здійснення соціо-екологічного проектування екологічної освіти як ресурсу для встановлення діалогу культур, толерантності;
- забезпечення розвитку та діагностики еколого-професійної мобільності викладачів і студентів – майбутніх фахівців як умови модернізації;
- розробку нових стандартів екологічної освіти з позиції системно-діяльного підходу як конвенціональних норм, забезпечення балансу інтересів особистості, сім'ї, суспільства, держави;
- необхідність підвищення мобільності щодо доступності та якості екологічної освіти – важливої умови соціально-економічного статусу в сучасному суспільстві, досягнення особистісного і професійного успіху. Цьому має сприяти впровадження інформаційних технологій, які дають змогу на новому рівні забезпечити цінність екологічно-освітнього процесу, досягнення необхідних критеріїв^{1*} як у розвитку екологічної освіти, так і в забезпеченні екологічно чистого довкілля.

Практика показує, що наявність останнього (забезпечення екологічно чистого довкілля) перетворюється у важливу умову економічної доцільності і вкладень в освіту, в соціально-економічний розвиток зарубіжних інвестицій. Забезпеченість соціо-еколого-економічної безпеки можлива лише за умови прискореного збільшення питомої ваги наукоємних галузей у господарському комплексі з одночасним скороченням екологічно- і ресурсоємних виробництв; забезпечення структурної перебудови економіки країни за рахунок упровадження ефективного репрофільювання, закриття екологічно шкідливих виробництв, дотримання таких принципів:

- екологічності й масштабності репрофільюваних виробництв;
- наукової обґрунтованості забезпечення відповідності нових спеціалізацій репрофільюваних виробництв місцевим суспільно-екологічним й еколого-економічним умовам розвитку продуктивних сил.

Висновки. Як зазначалось вище, забруднення навколишнього природного середовища, порушення економічних зв'язків в екосистемах, що наразі все частіше спостерігається, є глобальними проблемами. У зв'язку з цим великого державного значення набуває прогнозування, попередження та мінімізація екологічних ризиків, дотримання відповідних законів; забезпечення громадян України екологічними знаннями.

Останньому має сприяти формування та розвиток у нашій країні еколого-освітньої моделі суспільства, основу якої становить екологія, що має як світоглядний, так і практичний характер, оскільки вона поєднує базові та природно-наукові поняття з природоохоронними проблемами діяльності. Головна мета зазначеної моделі полягає в:

- підвищенні рівня екологічної освіти перш за все дітей, підлітків, молоді;

---

¹ Критерії – це ознаки за якими здійснюється оцінка, визначення чи класифікація будь-яких явищ. Критерієм оцінки засвоєння учнями екологічних знань може слугувати сукупність досягнутих знань умінь і навиків.

– формуванні в них знань у галузі екології, навичок в охороні природи, екологічної культури, уявлення про єдність і нерозривність зв'язку людини і природи, науковий екологічний світогляд.

Екологічна освіта має бути зорієнтована на забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, сталого розвитку цивілізації загалом. Особливо велика роль у цьому відводиться екологічній освіті, зокрема вищій, у формуванні екологічної компетентності, тобто здатності застосовувати екологічні знання, вміння для успішної діяльності.

Для досягнення вищезазначеного важливо впроваджувати диференційовані механізми, що відображають особливості виробничих, технічних, соціальних, економічних, екологічних та інших параметрів взаємопов'язаних галузей і видів діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Надалі важливо дослідити вплив:

- нових форм на якість екологічної освіти;
- структурної перебудови на підвищення якості екологічної освіти з одночасним послабленням впливу на навколишнє природне середовище, на зниження виробничої ресурсо- та екоємності галузей, у тому числі на використання нетрадиційних джерел сировини та енергії, скажімо, зеленої енергетики тощо;
- інтеграції екологічної складової в економічну та соціальну, що має становити основу стратегічного планування соціоекологічної безпеки;
- міжнародного досвіду із впровадження багатьох принципів державної політики щодо реалізації в Україні еколого-освітньої моделі суспільного розвитку.

Література

1. Ушинский К. П. Собрание сочинений : в 11 т. / [редкол. : А. М. Еголин (гл. ред.) и др.] ; АПН РСФСР Институт теории и истории педагогики. Москва : Изд-во АПН РСФСР, 1948–1952. Т. 11 : Материалы биографические и библиографические, 1952. 727 с.
2. Леонова А. Б., Мотовилина И. А. Профессиональный стресс в процессе организационных изменений. *Психологический журнал*. 2008. Т. 27. № 2. С. 79–92.
3. Лукашевич О. А. Экологическая подготовка курсантов в военном вузе. *Высшее образование сегодня*. 2008. № 2. С. 43–45.
4. Аллак Ж. Вклад в будущее: приоритеты образования / пер. с англ. И. В. Китаева. Москва : Педагогика-Пресс, 1993. 168 с.
5. Храпаль Л. Р. Разрешения региональных, национальных и конфессиональных проблем общества в условиях модернизации эколого-образовательной политики высших учебных заведений. *Высшее образование сегодня*. 2010. № 6. С. 40–43.
6. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України № 3715-VI редакція від 05.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (дата звернення: 31.05.2020).
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року Про «Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України

- № 287/2015 від 26.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 31.05.2020).
8. Куценко В. І., Гаращук О. В. Теоретико-методологічні засади соціального розвитку села: євроінтеграційний аспект; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». Київ : Імекс-ЛТД, 2017. 92 с.
  9. Гура А. М. Інвестування людського капіталу як фактор економічного зростання АПК. *Вісник Білоцерківського ДАУ*. 2007. Вип. 45. С. 107–109.
  10. Куценко В. Нова парадигма розвитку освіти в контексті глобалізації та Четвертої промислової революції. Beau Bassin: LAP LAMBERT Academic Publishing RU, 2018. 64 р.
  11. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України № 75/98-ВР редакція від 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 31.05.2020).
  12. Линенко О. А. Экологическое сознание и культура как цель и результат экологического образования. *Высшее образование сегодня*. 2008. № 9. С. 89–92.
  13. Белобрагин В. Я. Управление качеством труда и продукции в территориальном разрезе. Москва : Издательство стандартов, 1976. 263 с.

References

1. Ushinsky, K.P. (1952). *Sobraniye sochineniy: v 11 t. T. 11: Materialy biograficheskiye i bibliograficheskiye* [Collected Works: in 11 vols. T. 11: Biographical and bibliographic materials]. Moscow: Izdatel'stvo APN RSFSR [in Russian].
2. Leonova, A.B., Motovilina I.A. (2008). Professional'nyy stress v protsesse organizatsionnykh izmeneniy [Occupational stress during organizational change]. *Psikhologicheskij zhurnal – Psychological Journal*. vol. 27. No. 2, pp. 79-92 [in Russian].
3. Lukashevich, O.A. (2008). *Ekologicheskaya podgotovka kursantov v voyennom vuze* [Environmental training of cadets at a military university]. *Vysheye obrazovaniye segodnya – Higher education today*. No. 2, pp. 43-45 [in Russian].
4. Allak, Zh. (1993). *Vklad v budushcheye: priority obrazovaniya; per. s angl. I.V. Kitayeva* [Contributing to the future: education priorities; translated from English by I.V. Kitayev]. Moscow: Pedagogika-Press [in Russian].
5. Khrupal', L.R. (2010). *Razresheniya regional'nykh, natsional'nykh i konfessional'nykh problem obshchestva v usloviyakh modernizatsii ekologo-obrazovatel'noy politiki vysshikh uchebnykh zavedeniy* [Resolving regional, national, and confessional problems of society in the context of modernizing the environmental and educational policies of higher education institutions]. *Vysheye obrazovaniye segodnya – Higher education today*. No. 6, pp. 40-43 [in Russian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2012). *Zakon Ukrayiny "Pro priorityetni napryamy innovatsiynoyi diyal'nosti v Ukrayini"* № 3715-VI redaktsiya vid 05.12.2012 [Law of Ukraine "About priority directions of innovative activity in Ukraine" No. 3715-

- VI edition from 05.12.2012]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (Accessed 31 May 2020) [in Ukrainian].
7. President of Ukraine (2015). Ukaz Prezydenta Ukrayiny «Pro rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i obrony Ukrayiny vid 6 travnya 2015 roku Pro «Stratehiyu natsional'noyi bezpeky Ukrayiny»» № 287/2015 vid 26.05.2015 [Decree of the President of Ukraine «On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 6, 2015 On the» National Security Strategy of Ukraine «» No. 287/2015 dated 26.05.2015]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (Accessed 31 May 2020) [in Ukrainian].
  8. Kutsenko, V.I., Garashchuk, O.V. (2017). Teoretyko-metodolohichni zasady sotsial'noho rozvytku sela: yevrointehratsiynny aspekt [Theoretical and methodological principles of rural social development: European integration aspect]. Kyiv: Impeks-LTD [in Ukrainian].
  9. Hura, A.M. (2007). Investuvannya lyuds'koho kapitalu yak faktor ekonomichnoho zrostannya APK [Investment of human capital as a factor of economic growth of agro-industrial complex]. Visnyk Bilotserkivs'koho DAU – Bulletin of the Bila Tserkva State Agrarian University. Issue 45, pp. 107-109 [in Ukrainian].
  10. Kutsenko, V. (2018). Nova paradyhma rozvytku osvity v konteksti hlobalizatsiyi ta Chetvertoyi promyslovyi revolyutsiyi [A new paradigm for the development of education in the context of globalization and the Fourth Industrial Revolution]. Beau Bassin: LAP LAMBERT Academic Publishing [in Ukrainian].
  11. Verkhovna Rada of Ukraine (2020). Zakon Ukrayiny “Pro Kontseptsiyu Natsional'noyi prohramy informatyzatsiyi” № 75/98-BP redaktsiya vid 13.02.2020 [Law of Ukraine “About the Concept of the National Informatization Program” No. 75/98-BP edition from 13.02.2020]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80> (Accessed 31 May 2020) [in Ukrainian].
  12. Linenko, O.A. (2008). Ekologicheskoye soznaniye i kul'tura kak tsel' i rezul'tat ekologicheskogo obrazovaniya [Environmental awareness and culture as the goal and result of environmental education]. Vysheye obrazovaniye segodnya – Higher education today. No. 9, pp. 89-92 [in Russian].
  13. Belobragin, V.Ya. (1976). Upravleniye kachestvom truda i produktsii v territorial'nom razreze [Managing the quality of labor and products in a territorial context]. Moscow: Izdatel'stvo standartov [in Russian].

Статтю отримано 10 липня 2020 р.

Article received July 10, 2020